

AHMET RÜSTEM BEY
OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E
SIRA DIŞI BİR DİPLOMAT
Ö. KÜRŞAD KARACAGİL

VakıfBank Kùltür Yayınları: 0175
Tarih: 048

AHMET RÜSTEM BEY
OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E
SIRA DIŞI BİR DİPLOMAT
Ö. KÜRŞAD KARACAGİL

Yayın Danışmanı
Ekrem Demirli

Proje Editörü
Ömer Uzunağaç

Kapak ve Sayfa Uygulama
Faruk Özcan

Kitap Editörü
Doç. Dr. Hadiye Yılmaz Odabaşı

Son Okuma
Servet Sena Çelik

VakıfBank Kùltür Yayınları
İnkılap Mahallesi
Dr. Adnan Büyükdenez Caddesi
No: 7/A1 – Kat 13
34768 Ümraniye / İstanbul
Telefon: 0 216 285 9571
www.vbky.com.tr - info@vbky.com.tr
Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2022

ISBN 978-625-7447-86-7

Kitabın tüm yayın hakları VakıfBank Kùltür Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Baskı
Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere, Avcılar / İstanbul
Tel: 0212 412 1700
www.mega.com.tr - info@mega.com.tr
Sertifika No: 44452

1. Baskı: Kasım 2022
2. Baskı: Mart 2026

AHMET RÜSTEM BEY
OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E
SIRA DIŞI BİR DİPLOMAT
Ö. KÜRŞAD KARACAGİL

Ö. KÜRŞAD KARACAGİL

1976 yılında İstanbul'da doğdu. 2000 senesinde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünden mezun oldu. Yüksek Lisansını araştırma görevlisi olarak vazifeye başladığı Dumlupınar Üniversitesi'nde; doktorasını ise Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı'nda 2011 senesinde tamamladı. 2007-2009 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri'nde Georgetown Üniversitesi Tarih Bölümü'nde misafir öğretim üyesi olarak bulundu. 2018 senesinde Doçent unvanını alan yazar, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsünde görev yapmaktadır. Kendisi özellikle Biyografi, Amerika'daki Türk Aleyhtarı Ermeni Lobicilik Faaliyetleri ve Kuruluş Dönemi Türk Havacılık Tarihi konularına ilgi duymaktadır. *Süreyya Paşa* (İlmen) (2021) adlı bir kitabı ve çok sayıda makalesi bulunmaktadır.

*Değerli dost ve meslektaşlarım Selma ve Muhammet Şen'in
genç yaşta aramızdan ayrılan evlatları Yusuf Göktuğ'un hatırasına ve
kıymetli hocam Prof. Dr. Süleyman Beyoğlu'na...*

İÇİNDEKİLER

Önsöz

13

1. BÖLÜM

OSMANLI HARİCİYESİNDE BİR DÜELLOCU

Ahmet Rüstem Bey'in Ailesi	21
Diplomaside İlk Adımlar: Bulgaristan	27
Atina ve Belgrad Sefaretleri ve Yunan Subay ile Düello	32
Londra ile Bükreş Sefaretlerindeki Görevleri ve İttihat ve Terakki Cemiyeti Üyeliği	40
Washington Sefareti (1899)	42
Bir Haber Bir İstifa: Müsteşarlıktan Ayrılmasına Giden Süreç	47
Basın Yoluyla Sultan Abdülhamit'e Muhalefeti	54
Mısır'daki Faaliyetleri	65

2. BÖLÜM

II. MEŞRUTİYET DEVRİNDE RÜSTEM BEY

Türk Devrimi (1908)	76
Washington Müsteşarlığı (1909)	94
Paris Sefareti Müsteşarlığı ve Bir Yolsuzluk Soruşturması	107
Rüstem Bey'in İlk Sefirliği: Karadağ Sefareti	112

3. BÖLÜM

BALKAN VE I. DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA RÜSTEM BEY

Makedonya'ya Muhtariyet Verilmelidir	137
İslahat-ı Hariciye Komisyonu Başkanlığı	140
Alfred Rüstem'den Ahmet Rüstem'e ve Washington Büyükelçiliği	142
Aklımız Başımıza Gelsin, İçerideki Gerileme ve Dışarıdaki İtibar Kaybı	
Sona Ersin	197
Cihan Harbi ve Türk-Ermeni Meselesi	215

4. BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE RÜSTEM BEY

Manda Meselesi	223
Dünya Adaleti Önünde Türkiye	230
İstanbul'dan Anadolu'ya	309
Son Osmanlı Mebusan Seçimleri ve Heyeti Temsiliye	314
Rüstem Bey Ankara'da	320
Divan-ı Harb-i Örfi ve Ahmet Rüstem Bey	327
Mebusluktan İstifası ve Mustafa Kemal Paşa ile Düello Meselesi	328
Ahmet Rüstem Bey Avrupa'da	336

5. BÖLÜM

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE RÜSTEM BEY

Orta Doğu Krizi ve İstanbul Boğazları Sorunu	365
Türkiye'de Kapitülasyonlar Meselesi	379
Musul Meselesi	396
Ekümenik Patriğin Geleceği	403

Modern Milletler Arasında Yerini Alan Türkiye	411
Türklerin Etnik Yapısı ve Günümüzdeki Milletler Arasındaki Rolü	419
Emperyalizm Sorunu: İngiliz-Amerikan İlişkilerini Anlamak	435
Türkiye'nin Geleceği	442
Gizemli Dostluk: Ahmet Rüstem Bey ve Mustafa Kemal Paşa	463
Rüstem Bey'in Son Yılları ve Vefatı	481
Sonuç	493
Ekler	495
Kaynakça	507
Dizin	523

KISALTMALAR

a.g.e: Adı geçen eser

a.g.m: Adı geçen makale

a.g.t.: Adı geçen tez

Bkz: Bakınız

DİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

Haz: Hazırlayan

İA: İslam Ansiklopedisi

TBMM. ZC: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi

TBMM. GCZ: Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları

TTK: Türk Tarih Kurumu

ÖNSÖZ

Elinizdeki bu kitap, Osmanlı Devleti'nin son dönemi ile Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarına yakından şahit olmuş bir diplomat ve aydının hayat hikâyesi, bir başka deyişle biyografisidir. Biyografi, bir kişinin doğumundan ölümüne kadar hayatı ve faaliyetlerini konu alan eserdir. Bu edebi türün, Osmanlı toplumunda sağlam bir geleneği vardır. İslam medeniyetinde Hazreti Peygamber'in hayatını ele alan *siyer* ile başlayıp *tabakat*, *vefeyat*, *ravza*, *tuhfe* vb. tasniflerle devam eden bu tür, zaman içerisinde ciddi bir birikime sahip olmuştur. Her ne kadar o devirdeki biyografi anlayışı, topluma ve devlete hizmet etmiş kişilerin kısa hayat hikâyelerini içermişse de aynı zamanda köklü bir geleneğin varlığına da işaret eder. Zamanla *tercüme-i ahvâl* denilen grup biyografisinden *tercüme-i hâl*'e yani kişilerin biyografisine geçilmiştir ancak Türk edebiyat ve akademik literatüründe biyografi hâlâ istenilen seviyede değildir. Şüphesiz bunun pek çok sebebi vardır. Başlıcalarından biri, yönetici elitin bağımsız bir kültür ortaya koyamaması yani siyasi yapıyı ve toplumu meydana getiren kişi ve ailelere ait özel arşivlerin bulunmamasıdır. Diğer bir neden ise devlet adamları ve aydınların hayatlarını yansıtan, hatırat ve otobiyografi yazma alışkanlığının çok gelişkin olmamasıdır.¹

1. Ali Akyıldız, *Sürgün Sefir Sadullah Paşa: Hayatı, İntiharı, Yazıları*, İstanbul, 2011, s. XII-XV.

Tarih, hiç şüphe yok ki insansız düşünölemeyeceği gibi anlatılmaz da... Halide Edip Adivar'ın deyişiiyle “biyografi tarihe insanî simasını verir”. Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de özellikle tarih yazımında yaşanan değişim, 20. yüzyılın sonuna doğru biyografileri öne çıkarmıştır. Yani “insanı çevreleyen şartlar” yerine “şartların içindeki insan” olgusu önem kazanmıştır. Bir de insanı oluşturan kültür ile birlikte duygular, düşünceler ve inançlara odaklanılmaya başlanmıştır.²

Biyografi hakkında bu kısa bilgiden sonra özellikle çalıştığımız dönem itibarıyla yani Osmanlı’dan Cumhuriyet’e geçiş yıllarında görev almış devlet adamlarının pek çoğunun hayatlarının oldukça renkli olduğunu belirtelim. Aynı zamanda bu kişilerin entelektüel yönleri de dikkat çekicidir. Hiç şüphe yok ki bunda ülkenin içinde bulunduğu zor şartların etkisi vardır. Nitekim pek çoğunun memleketin kurtuluşu için çözüm arayışı içerisine girdiği bilinmektedir.

Ahmet Rüstem Bey’i (Alfred Rüstem Bilinski) de bu bağlamda değerlendirebiliriz. Rüstem Bey, yazdğı makaleler ve kitaplar kadar polemikleri ve düellolarıyla da dikkat çekici bir tarihsel figürdür. Onun göze çarpan diğer bir yönü de aslen Türk olmamasına rağmen Türk milletine güçlü minnet ve sevgi hisleriyle dolu olmasıdır. Bütün bunlar göz önüne alındığında, Rüstem Bey’in hayatı ve faaliyetleri gerçekten de incelemeye değerdir. Nitekim Ahmet Rüstem Bey ile ilgili çeşitli makaleler ve kitaplar kaleme alınmış ayrıca bir de yüksek lisans tez çalışması yapılmıştır. Ancak bunların tamamına yakınında hayatı kısmen incelenmiş ve incelenen kısımlarda da bazı eksiklikler tespit edilmiştir. Rüstem Bey hakkında ilk çalışma, 1973’te

2. Abdulhamit Kırmızı, “Biyografi”, *Tarih İçin Metodoloji*, (Ed. Ahmet Şimşek), Ankara, 2018, s.203-210.

Mine Erol tarafından *Osmanlı İmparatorluğu'nun Amerika Büyük Elçisi A. Rüstem Bey* adıyla yayımlanan kitaptır. Daha sonra yapılacak araştırmalara da temel teşkil eden bu eser, 68 sayfadan oluşmaktadır ve adından da anlaşılacağı üzere Rüstem Bey'in Washington büyükelçiliği dönemini ele almıştır. Ne var ki eserde Rüstem Bey'in hayatı hakkında verilen bilgiler yüzeyseldir. Yine de eksikliklerine rağmen bu kitap ilk olması açısından şüphesiz önemini korumaktadır.³

Rüstem Bey hakkında dikkat çekici bir çalışma da beni bu konuya teşvik eden hocam Prof. Dr. Süleyman Beyoğlu'na ait olup, Milli Mücadele döneminde yürüttüğü faaliyetlerle ilgili orijinal bilgiler sunmaktadır. Beyoğlu "Milli Mücadele'nin Az Bilinen Bir Siması: Ahmed Rüstem Bey (Alfred Rüstem Bilinski 1862-1935)" isimli bir makale kaleme almıştır. Bu araştırma ilk olarak 2007'de VI. Uluslararası Atatürk Kongresi'nde sunulmuş, iki sene sonra da *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi*'nde yayımlanmıştır.⁴ Mine Erol ve Süleyman Beyoğlu'nun çalışmaları, Rüstem Bey hakkında daha sonra yapılacak araştırmalara da temel teşkil etmiştir. Beyoğlu'nun sunduğu bildirinin akabinde Rüstem Bey hakkında arka arkaya iki eser daha neşredilmiştir. Bunlardan ilki Prof. Dr. Şenol Kantarcı tarafından "Osmanlı'da Onurlu Bir Diplomat ve Milli Mücadele'nin Önemli Siması: Ahmed Rüstem Bey"⁵ başlığıyla önce makale olarak, sonra da *Osmanlı'da 'Onurlu' Bir Diplomat ve Milli Mücadele'nin 'Önemli' Siması: Ahmed Rüstem*

3. Mine Erol, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Amerika Büyük Elçisi A. Rüstem Bey*, Ankara 1973.

4. Süleyman Beyoğlu, "Milli Mücadele'nin Az Bilinen Bir Siması: Ahmed Rüstem Bey (Alfred Rüstem Bilinski 1862-1935)" *Tarih Dergisi*, S. 46 (2007), İstanbul 2009, s. 319-335.

5. Şenol Kantarcı, "Osmanlı'da Onurlu Bir Diplomat ve Milli Mücadele'nin Önemli Siması: Ahmed Rüstem Bey" *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 42, Kasım 2008, s. 247-285.

Bey: (Alfred Bielinski, Alfred Rüstem)⁶ ismiyle kitap olarak yayımlanmıştır. Yazar çalışmasında, arşiv belgeleri ve Amerikan basınının yanı sıra Süleyman Beyoğlu'nun o tarihte henüz yayımlanmamış bildirisinden istifade etmiştir.⁷

Diğer bir makale ise Prof. Dr. Erdal Açıkses ile Doç. Dr. Osman Kubilay Gül tarafından “Osmanlı Toplumunda Aidiyet Duygusuna Bir Örnek: Ahmet Rüstem (Alfred Bilinski) Bey” başlığıyla yayımlanmıştır. Bu çalışmada yazarlar arşiv belgeleri dışında *Sâlnâme-i Nezâret-i Umûr-ı Hariciyye*'den (Osmanlı Dışişleri Yıllığı) de yararlanmışlardır.⁸ Bir başka makale de Prof. Dr. Nuri Köstüklü'ye aittir. Diğerlerinden farklı olarak Köstüklü, Rüstem Bey'in Çetine Sefiri olarak yazdığı bir raporu, “Balkan Savaşı Öncesinde İşkodra ve Kosova Vilayetlerinin Durumuna Dair Çetine Sefiri Alfred Rüstem Bey'in Raporu” adıyla yayımlamıştır.⁹ Rüstem Bey'in hayatıyla ilgili bir diğer makale Syed Tanvir Wasti tarafından İngilizce olarak “Ahmed Rüstem Bey and End of an Era” başlığıyla yayımlanmıştır. Yazar makalesinde Mine Erol ve Şenol Kantarcı'nın eserleri dışında Amerikan basınından da istifade etmiş, özellikle

6. Şenol Kantarcı, “Osmanlı'da 'Onurlu' Bir Diplomat ve Milli Mücadele'nin 'Önemli' Siması: Ahmed Rüstem Bey: (Alfred Bielinski, Alfred Rüstem)”, İstanbul 2009.

7. Yazar, makalesinin dipnotunda bu durumu şu şekilde dile getirmiştir: “Süleyman Beyoğlu, “Milli Mücadelenin Az Bilinen Bir Siması: Ahmed Rüstem Bey (Alfred Bilinski 1862-1935)”, VI. Uluslararası Atatürk Kongresi (Kasım -2007). Bu makaleyi yayına hazırladığım sırada değerli hocam Prof. Dr. Süleyman Beyoğlu bilim adamı sorumluluğuyla büyük bir incelik göstererek Kongre'de sunuş olduğu ve henüz yayımlanmamış olan tebliğini bana göndermiştir.” Bkz. Ş. Kantarcı, *a.g.m.*, s. 256.

8. Erdal Açıkses, Osman Kubilay Gül tarafından “Osmanlı Toplumunda Aidiyet Duygusuna Bir Örnek: Ahmet Rüstem (Alfred Bilinski) Bey”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 19, S. 1, Elazığ 2009, s. 169-184.

9. Nuri Köstüklü, “Balkan Savaşı Öncesinde İşkodra ve Kosova Vilayetlerinin Durumuna Dair Çetine Sefiri Alfred Rüstem Bey'in Raporu” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 28, S. 84, (Kasım 2012) Ankara, s. 41-56.

Washington büyükelçisi olduğu dönem ile ilgili yeni bilgiler ortaya koymuştur.¹⁰

Rüstem Bey'in hayatını anlatan en ayrıntılı eser ise Ebru Emine Oğuz tarafından *Ahmed Rüstem Bey (Alfred Bielinski)* adıyla hazırlanan yüksek lisans tezidir.¹¹ Ne var ki bu çalışma, şimdiye kadar yapılan en kapsamlı araştırma olsa da bazı hata ve eksiklikler barındırmaktadır. Örneğin yazar, 1884 senesinde Washington Sefareti'nde yaklaşık on üç sene görev yapan Rüstem Efendi ile Alfred Rüstem Bey'i karıştırmıştır. Aynı dönemde Sofya'da bulunan Rüstem Bey'i 1884 senesinde Amerika'da düzenlenen Baş Meridyen Konferansı'nda Osmanlı Devleti'nin temsilcisi olarak göstermiştir.¹² Diğer taraftan Rüstem Bey'in Sofya'daki tercümanlık vazifesini, Atina'daki sefaret kâtipliğini, makalelerini ve kitaplarını neredeyse hiç değerlendirmemiştir. Okumakta olduğunuz bu kitapta, hakkında yapılan mevcut çalışmaların eksiklerini gidermek ve yeni bilgilere ulaşmak amacıyla kütüphane ve arşivlerde yaptığımız incelemelerle, hem son dönem Osmanlı hem de erken cumhuriyet devrinin bu renkli simasının hayatı ve faaliyetlerini bütünlüklü şekilde bir araya getirmeye çalıştık. Yaklaşık altı buçuk senelik bir emeğin ürünü olan bu kitapta, tıpkı diğer çalışmalarımızdaki gibi pek çok kişinin yardımlarına başvuruldu.

Konunun belirlenmesinin yanı sıra, metin üzerinde yaptığı değerlendirmeler ve düzeltmeler ile çalışmanın bu aşamaya gelmesinde büyük katkısı olan hocam Prof. Dr. Süleyman Be-

10. Syed Tanvir Wasti, "Ahmed Rüstem Bey and the End of an Era", *Middle Eastern Studies*, 48:5, (2012), s. 781-796.

11. Ebru Emine Oğuz, *Ahmed Rüstem Bey (Alfred Bielinski)*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2017.

12. E. Oğuz, *a.g.t.*, s. 17-22.

yoğlu'na minnettar olduğumu öncelikle ve bilhassa belirtmek isterim. Çalışmanın her safhasına büyük katkı sağlayan, ulaştığı arşiv belgelerini benimle paylaşmaktan çekinmeyen, ayrıca büyük mesai harcayarak yazdıklarını okuyan ve eleştiriler getiren, arkadaştan öte olarak gördüğüm Dr. Aydın Çakmak'a teşekkür ederim. Bu hacimli kitap çalışmasını okuyarak metnin bu hâle gelmesine büyük katkısı olan kitabımın editörü Doç. Dr. Hadîye Yılmaz Odabaşı'na ve arkadaşım Dr. Bihter Gürışık Köksal'a; yine belge temininde ve konu hakkındaki bilgisiyle yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Recep Karacakaya'ya; Fransızca çevirileri yapan Şevket Kaçır'a; Almanca çevirileri yapan Kürşat Karpat'a; Lehçe çevirileri yapan Prof. Dr. Hacer Topaktaş Üstüner'e; Rumca gazeteler konusunda yardım eden Doç. Dr. Nilüfer Erdem'e ve Rumcadan Türkçeye çeviri konusunda destek veren Doç. Dr. Esra Özsüer'e; bazı İngilizce çevirilerimi kontrol eden ve düzeltme zahmetinde bulunan Dr. Burcu Erdal ile Kaan Erdal'a, Vakıf-Bank Kültür Yayınlarından Ömer Uzunağaç'a ayrı ayrı teşekkür ederim.

Ayrıca Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri personeline; Boğaziçi Aptullah Kuran Kütüphanesi ve İSAM Kütüphanesi çalışanlarına teşekkürü bir borç bilirim. Son olarak da bu uzun süreli çalışma için, maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen aileme minnettarlığımı bir kez daha sunarım. Yazım süreci sırasında dünyaya gelen ve beni çalışmaya daha fazla motive eden güzel sürprizlerim, kızlarım Aslı Zeynep ile Elif Ece'ye ve değerli eşime teşekkür ederim.

İstanbul, 2022